

บ้านริมทางถนนหนองจิก

วุฒิ วัฒนสิน¹

สถานที่ : ริมทางถนนหนองจิกตั้งแต่สามแยกคอนรัก-สี่แยกคอนยาง
อ.หนองจิก จ.ปัตตานี

ถ้าหากเริ่มตั้งต้นออกเดินทางจากตัวเมืองปัตตานีมุ่งตรงไปตามเส้นทางสายปัตตานี-หาดใหญ่ เมื่อถึงสามแยกคอนรักแล้วเลี้ยวขวาไปเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงสี่แยกคอนยางก็จะเป็นถนนสายหนึ่งซึ่งมีชื่อเรียกว่า “ถนนหนองจิก” หลายคนที่สัญจรไปมาบนถนนสายนี้หากมีเวลาสักนิดลองสังเกตสองข้างทางดูก็จะเห็นว่าบ้านเรือนที่ปลูกสร้างเรียงรายขนานไปตลอดแนวถนนส่วนใหญ่ยังคงเป็นบ้านทรงไทยมุสลิมเก่าแก่ที่มีความงดงามอยู่ไม่น้อยสลับปนกันไปกับบ้านทันสมัยแบบตะวันตกที่เพิ่งปลูกขึ้นใหม่แทรกอยู่เป็นระยะๆ ร่องรอยสถาปัตยกรรมดั้งเดิมของเรือนไทยมุสลิมบนถนนสายนี้ยังควรค่าแก่การนำมากล่าวถึงเสมอ

ลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือนของชาวไทยเชื้อสายมลายูตั้งแต่ในอดีตนิยมยกพื้นเรือนขึ้นสูงเพื่อป้องกันน้ำท่วมถึง เนื่องจากสภาพภูมิอากาศของภาคใต้โดยทั่วไปเป็นแบบชุ่มชื้นและมีฝนตกชุกเกือบตลอดทั้งปี ก่อปรกับพื้นที่แถบจังหวัดปัตตานีอยู่ติดกับทะเลอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ในฤดูมรสุมจึงมักมีน้ำทะเลหนุนเอ่อเข้ามาท่วมเรียกสวนไร่นาและบ้านเรือนของผู้คน การแบ่งบริเวณบ้านชั้นล่างไว้เป็นใต้ถุนโล่งกว้างนอกจากจะช่วยป้องกันการถูกน้ำท่วมถึงเรือนพักอาศัยแล้ว ในยามปกติเจ้าของบ้านก็ยังได้ใช้สอยประโยชน์ในการเก็บเรือ จอดรถ ตากผ้า และเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

¹ รองศาสตราจารย์ ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ส่วนใหญ่โครงสร้างของเรือนไทยมุสลิมจะใช้ไม้เป็นหลัก ยกเว้นเสาเรือนที่ตั้งอยู่บนดอมจะเป็นไม้เนื้อแข็ง แล้วก่ออิฐหรือหล่อด้วยปูนซีเมนต์ล้อมรอบเสาไม้ที่อยู่ภายในเอาไว้ วิธีนี้จะทำให้เสาเรือนมีความมั่นคงทนทานและยังสามารถป้องกันการถูกน้ำกัดเซาะของน้ำไม่ใ้ผุพังได้ง่ายอีกด้วย

เสาบ้านก่อด้วยอิฐล้อมรอบเสาไม้ที่อยู่ด้านใน เพื่อป้องกันการกัดเซาะของน้ำในช่วงฤดูฝน

บริเวณด้านหน้าหรือด้านข้างของตัวเรือนจะมีบันไดสำหรับขึ้นไปสู่ภายในบ้าน ลักษณะบันไดแบ่งได้เป็น 2 แบบคือ แบบแรกเป็นบันไดที่ทำด้วยไม้กลมหรือไม้กระดาน ตัวบันไดจะมีเฉพาะลูกนอน ไม่มีลูกตั้ง บางแห่งอาจใช้ราวบันไดทำด้วยไม้ซีกเล็ก ๆ พาดไว้ให้ยึดเกาะ บันไดแบบนี้มักใช้กับเรือนของผู้มีฐานะยากจน ส่วนบันไดแบบที่สองนั้นทำด้วยปูนซีเมนต์แบบทึบ ตัวบันไดจะมีลูกตั้ง ลูกนอน และมีราวบันไดหล่อด้วยปูนเช่นกัน บันไดแบบนี้มักใช้กับเรือนของผู้มีฐานะดี นอกจากนี้ตามความเชื่อของเจ้าของเรือนส่วนใหญ่จะนิยมให้จำนวนขั้นบันไดเป็นเลขคู่ เพราะถือว่าบันไดที่เป็นเลขคู่คือบันไดผี ส่วนบริเวณใกล้บันไดก็มักมีบ่อน้ำก่อด้วยอิฐหรือโองใส่น้ำขนาดเล็กวางไว้เพื่อใช้ล้างเท้าก่อนขึ้นเรือน

บันไดขึ้นเรือนแบบทำด้วยไม้กลม ไม่มีลูกตั้งและราวบันได

บันไดขึ้นเรือนแบบทำด้วยปูนซีเมนต์ มีทั้งลูกตั้งและลูกนอนพร้อมราวบันไดสวยงาม

ส่วนที่อยู่ด้านหน้าก่อนเข้าไปยังตัวเรือนพักอาศัย หลายบ้านมักทำเป็นชานโล่งกว้าง ปูพื้นด้วยไม้กลม เนื้อแข็งเพื่อให้ทนต่อแดดและฝนบริเวณนี้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ของสมาชิกในครอบครัวซึ่งจะใช้เป็นที่พักผ่อน หย่อนใจหรือพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้านใกล้เคียง ส่วนเรือนพักอาศัยที่มีสองชั้นก็จะมีระเบียงและเฉลียงไว้ใช้ประโยชน์คล้ายคลึงกับชานโล่ง แต่ที่น่าสนใจไปกว่านั้นก็คือบางบ้านจะมีราวตากทรงที่ทำด้วยไม้กลึง บางบ้านก็ทำเป็นไม้ฉลุโปร่งมีลวดลายสวยงามกันไว้รอบๆ ระเบียง

ทางเข้าบ้านที่เป็นสะพานแทนบันไดเพื่อเข้าสู่ส่วนที่เป็นชานโล่ง

ฝาผนังบ้านของเรือนไทยมุสลิมแถบถนนหนองจิกนิยมใช้วัสดุแตกต่างกันไปตามฐานะและประโยชน์ใช้สอยของผู้เป็นเจ้าของเรือน หากเรือนใดเจ้าของมีฐานะดีก็มักใช้ไม้กระดานนำมาวางทับซ้อนกันไปตามแนวตั้ง และแนวขวางของตัวเรือนส่วนผู้ที่มิมีฐานะรองลงมา ก็ใช้สังกะสีเคลือบสีสำเร็จรูปเป็นฝาผนังนอกจากนี้เรือนแต่ละหลังจะมีหน้าต่างสูงและยาวจรดพื้น รวมทั้งมีบานเปิดได้ทั้งสองข้างเอาไว้เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก ในขณะที่เดียวกันผู้ที่อยู่ภายในเรือนก็สามารถมองเห็นภายนอกได้โดยง่าย น่าสังเกตว่าลักษณะหน้าต่างเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนในแถบนี้ที่นิยมนั่งกับพื้นนั่นเอง

เรือนสองชั้นมีระเบียงที่ประกอบด้วยลูกกรงกลึง

ฝาผนังเรือนที่ใช้วัสดุที่เป็นไม้และสังกะสีผสมกันและอาจมีสังกะสีที่ตกแต่งด้วยสี และสีที่นิยมคือสีเขียว

จุดเด่นที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดของเรือนไทยมุสลิมริมทางถนนหนองจิกก็คือ แทบทุกบ้านจะใช้กระเบื้องดินเผาungเป็นหลังคา เนื่องจากแถบพื้นที่จังหวัดปัตตานีมีดินเหนียวที่มีคุณภาพดีเหมาะสำหรับการหล่อกระเบื้องดินเผา เรือนไทยมุสลิมเก่าแก่เหล่านี้ส่วนใหญ่จึงนิยมใช้กระเบื้องดินเผาที่ผลิตขึ้นในท้องถิ่นตามกรรมวิธีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณนำมาทำเป็นส่วนประกอบของบ้าน

รูปทรงหลังคาของเรือนไทยมุสลิมบนถนนสายนี้ที่ปรากฏให้เห็นมี 3 ลักษณะได้แก่ หลังคาแบบปั้นหย่าหรือเรียกว่า “ลิมะฮ์” หลังคาแบบจ๋วมนิลา หรือเรียกว่า “ลานอ” หรือ “บลานอ” และหลังคาแบบจั่ว หรือเรียกว่า “แมและ”

หลังคาแบบปั้นหย่า “ลิมะฮ์”

หลังคาแบบจ๋วมนิลา “ลานอ” หรือ “บลานอ”

หลังคาแบบจั่ว “แมและ”

จั่วและยอดจั่วที่มีหลังคาแบบจ๋วมนิลา “บูเวาะห์ฆุดง”

บางบ้านที่มีหลังคาเป็นแบบ “ลานอ” มักจะนิยมทำจั่วเอาไว้ด้วย บริเวณยอดจั่วหรือที่ข้างพื้นเมืองเรียกว่า “บูเวาะห์ฆุดง” นั้นจะทำด้วยไม้กึ่งหรือหล่อด้วยปูนซีเมนต์เป็นรูปทรงสวยงามและเข้ากับลวดลายในจั่ว บางบ้านจะตกแต่งยอดจั่วเป็นลวดลายพรรณไม้แบบเถาเลื้อย บางบ้านก็เลือกใช้ลวดลายรูปพระอาทิตย์ (Sun Motif) บางบ้านก็ทำเป็นลวดลายตัวอักษรอาหรับ ส่วนบางบ้านก็ตกแต่งด้วยวิธีการเขียนด้วยสีหรือฉลุไม้เป็นลวดลายตามต้องการ ความนิยมในการประดับตกแต่งจั่วและยอดจั่วของเรือนไทยมุสลิมแถบนี้นอกจากจะช่วยเสริมความงามสง่าให้กับตัวเรือนแล้ว ยังเป็นการนำทักษะทางศิลปะเข้ามาผสมผสานได้อย่างสอดคล้องและกลมกลืนจนกลายเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในทางสถาปัตยกรรมอีกด้วย

อาชีพทำกรงนกเขาของชาวปัตตานี

กรงนกเขาที่นำมาแขวนเป็นแถว เพื่อให้นกได้รับแสงแดดอ่อนยามเช้า

น่าสังเกตว่ารอบๆ บริเวณบ้านเกือบทุกหลังจะเห็นกรงนกเขาวางเรียงรายอยู่คู่กันไป การเลี้ยงนกเขานับเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวปัตตานี บางคนก็เลี้ยงนกเขาไว้เพื่อจำหน่ายและเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ค่อนข้างดีให้แก่เจ้าของกิจการ แต่หลายคนก็ยังนิยมเลี้ยงนกเขาเอาไว้เพื่อความเพลิดเพลิน สุขใจที่ได้เลี้ยงได้ดูและได้ฟังเสียง

แม้ในวันนี้ลมหายใจของเรือนไทยมุสลิมริมถนนหนองจิกจะรวยรินและแผ่วเบาจนน่าใจหาย แต่อุ่นไอลมหายใจก็ยังอวลตลปรอการซึมซับจากผู้ที่ยังตระหนักซึ่งถึงคุณค่าอยู่เสมอ ผลักงานแห่งภูมิปัญญาของบรรพชนจะยังคงเหลือไว้ให้อนุชนรุ่นต่อไปได้สืบสานหรือไม่ นั่นคำตอบย่อมอยู่ที่การร่วมใจกันของคนรุ่นปัจจุบันนั่นเอง

บ้านเก่าแนววันวานริมทางข้างถนน
มะนิลาบตานอทองแสงสุริยา
ตีไม้กระดานฝาบ้านล้อมรอบ
โองน้ำวางใกล้บันได น้ำปริ่ม
กรงนกผูกห้อยร้อยไว้เป็นแถว
แกะสลักงานไม้ลวดลายคู่เคียง
รักบ้านรักศิลป์ถิ่นกำเนิด
สืบสานงานช่างบูรณามา

จ้วงมเบื้องบนลิ้มอะป็นหย้า
แมและหลังคาเรือนไทยมุสลิม
สังกะสีเขียวขอบไขกันสนิม
หน้าต่างตรงริมประตูยาวเรียง
ตลอดทั้งแนวชายคาหน้าเฉลียง
ห้องหอวังเวียงเพียงผ่านมรรคา
บรรเจิดวัฒนธรรมล้ำค่า
ภูมิปัญญาถิ่นไทยใจชื่นชม

จามลา วัฒนสิน ประพันธ์